

## נספח

### תגובות בעקבות הפרסום ב"הד החינוך" והכתבות בעיתון "הארץ" – דה מרקר

#### תגובות ראשוניות על הכתבה ב"הד החינוך"

"סוגה חדשה": תצפיתי "תמונות מחיי בית הספר", שנערכה בשיתוף פרופ' יורם הרפז, התפרסמה בגיליון מיוחד של "הד החינוך" – כתב עת של הסתדרות המורים בישראל" (פ"ז 7, אוגוסט 2013). התצפית זכתה ככלל לתגובות אוהדות. אחת הקוראות כתבה בפנייה אליי: "רציתי להביע את התרשמותי העמוקה מהעבודה שלך עד כה. זהו טקסט מרתק; מדכדך, טרגי-קומי, שנון, קולח וכתוב נהדר. נהניתי מאוד מאוד, ואני מסוקרנת לראות את הספר השלם, לכשיצא". אחר כתב: "קראתי בעיון, בהתרגשות ובהתפעמות את הגיליון המיוחד של 'הד החינוך'. כמו שאמרת בפתיחה, יצרת סוגה חדשה: בין הספרות למחקר, ובין המבט שלך לאופני הניסוח שלו יש (גם) עיבוד פואטי נפלא, עם דקויות אירוניות בלתי צפויות, וגם הרבה אמפתיה. תענוג לקרוא, תענוג המלווה גם בהתפרצויות חרדה קלות, ובמועקה, אך גם בפרצי צחוק רם, על עצמנו בעיקר, כתרבות, ועל לשוננו וחרדותינו הגלויות והסמויות – כל אלו באים לידי ביטוי ישיר בתיאורך, באופן חד ומפוכח עד מאוד. זו באמת עבודה מחקרית-ספרותית יוצאת דופן, משמעותית מאוד – הרבה מעבר להקשרים החינוכיים המידיים שלה".

"נכס יקר": מרצה בכיר לחינוך ציין כי מדובר ב"עבודת מחקר מונומנטלית". פרופ' לחינוך כתב לעמיתי פרופ' יורם הרפז: "העבודה מדהימה-מדהימה, וכל הכבוד לך שהחלטת לקחת את הדברים המפורטים והכנסת לגיליון. אכן גיליון מיוחד. מאלף". אחד מבכירי החוקרים באנתרופולוגיה חינוכית הטעים: "החיבור הוא תרומה גדולה בהשוואה לחומרים אחרים שפורסמו בקטגוריה זאת בעולם כולו – קריא, מענג ועם זאת מעורר תגובה ופעולה [...]. עבודה נפלאה". מרצה באוניברסיטה העוסק בהכשרת מורים כתב: "קראתי בשקיקה את הדברים שהתפרסמו ב'הד החינוך' [...]. הסטודנטים נמצאים בתקופה של התנסות בבית הספר, ובאמצעות הטקסטים שלך אפשר לכוונם למטלות צפייה בעלות משמעות. הכתיבה הלא שיפוטית היא נכס יקר, וגם היבט זה אני מעוניין להדגיש בפניהם".

#### הכתבה ב"הארץ" – דה מרקר

**מוסף חג השבועות – "לכולם יש סכינים":** בעקבות הגיליון המיוחד של "הד החינוך", פנה אלינו כתב "הארץ" – דה מרקר יאיר דטל בבקשה להכין כתבה בנושא. הגעתי למשרדי "הארץ", ושוחחתי עם הכתב ועם העורכת דפנה לוצקי במשך כשלוש שעות וחצי. דיברנו על טווח רחב של נושאים שעלו בעקבות התצפית. לאחר השיחה דיברתי בהרחבה עם הכתב בטלפון, לשם הבהרת נושאים שונים. מתוך התחושה שהכתבה עשויה לעניין ציבור רחב במיוחד, המערכת החליטה לפרסם אותה על פני כמה עמודים במוסף חג השבועות של העיתון, ולהקדיש לה את שער הגיליון. כמו כן, הוצאו קטעים אחדים מתוך התצפית המעמיקה ב"הד החינוך", צורפו להם כותרות סנסציוניות (כמו "לכולם יש סכינים"), והם רוכזו בשולי העמודים.

כותרת גיליון החג (25 בספטמבר 2013) ציינה – על רקע תצלום של ילדים מסתודדים – "מה באמת קורה לילדים שלכם בבית הספר: שלוש שנים היה האנתרופולוג ד"ר עידן ירון זבוב על

הקיר בבית הספר – וזה מה שלמד. תצפית ראשונה מסוגה על הקרביים של מערכת החינוך". הכותרת בראש הכתבה: "כל מה שלא יספרו לכם באסיפת הורים: שלוש שנים יושב הסוציולוג ד"ר עידן ירון בבית ספר במרכז הארץ ומתבונן בתלמידים ובמנהלים. הוא מגלה נוער צמא לאוזן קשבת, מורים שנהפכו למכונת הכתבה, ומסביב אלימות, עדתיות וגזענות. המון גזענות. הצד הנסתר של בית הספר".

**אתר האינטרנט של "הארץ – דה מרקר" – "סקס, אלימות וגזענות":** אתר האינטרנט של העיתון פרסם את הכתבה תחת כותרות משלו: "סקס, אלימות וגזענות: כל מה שבאמת קורה בבית הספר ולא ידעתם". בראש קדימון שכלל את הקטעים מ"הד החינוך" נאמר: "חיי היום-יום בבי"ס: 'מקללים, מכים ילדים שסתם עוברים ודוקרים': הם גזענים כלפי עדות שונות ('מזרחים באים מבתיים פחות משכילים'), מגיעים לשיעורים אחרי לילות ללא שינה ('וואי, אני מה זה עייף, אחי') וחושבים שהטקס לזכר רבין מיותר ('באנו למרות שאנחנו לא מסכימים'). המחברת של ד"ר עידן ירון חושפת את המחשבות של בני הנוער".

### **תגובות ראשוניות על הכתבה ב"הארץ – דה מרקר"**

**"הרשת רותחת":** התגובות ברשת האינטרנט היו סוערות. כפי שהעיד אחד מחבריי העיתונאים: "הרשת רותחת בצורה חסרת תקדים – עוד מעט היא תקרוס". הופתעתי והתרשמתי עמוקות לא רק מכמות התגובות שהופיעו ברשת, ומשיקוף הכתבה באתרים רבים כל כך, אלא גם מאיכות השיח שהתעורר ומעומקו. בניגוד לקישוריות מקובלות, שדופות ובוטות, התנהל בעניין זה דיון של ממש – סוג של סימפוזיון וירטואלי נדיר.

ובכל זאת, אי אפשר שלא להביא כמה תגובות מבוזות: "כל הדברים ידועים גם ללא מחקר"; "פופוליזם אקדמי ירוד"; "להתבונן מהצד זה הכי קל... נראה אותך מלמד שעה אחת ביום!"; "למה לקח לו שלוש שנים? משכורת טובה?".

מספר הציטוטים של הכתבה בפייסבוק הגיע ל-4,700. בציוצים בטוויטר (32 במספר), כותבים הפנו למשפטי מפתח מתוך הכתבה. אחת המציצות כתבה: "אם יש כתבה אחת מאלפת שכדאי לקרוא בסוף השבוע הארוך זה הריאיון עם ד"ר עידן ירון על הריבוד החברתי בבית הספר". לכתבה נמנו 103 דיונים – סך הכול 212 תגובות.

**דברי הערכה:** מגיבים מסוימים הביעו הערכה כללית מסוג: "תודה על הכתבה"; "כתבה מרתקת מאוד"; "אחת הכתבות המרתקות שקראתי בחיי"; "כהורה וכאזרח מודאג לגורלה של המדינה, אני מסכים עם כל מילה שלך"; "מרתק, איך מקבלים התראה כשהספר ייצא?". תגובות אחדות התייחסו לעצם ההזדמנות לקיים את התצפית: "כל הכבוד להנהלת בית הספר ולמורים על שהסכימו להכניס בשעריהם אנתרופולוג. רק מי שמפיר את המציאות הבית ספרית במקומותינו יודע עד כמה הדבר אינו מובן מאליו ולאִיזה אומץ הם נדרשו. יישר כוח!!" (מוֹרָה); "אני מורידה את הכובע בפני מנהל בית הספר, מוריו ותלמידיו שאירחו בבית ספרם סוציולוג, ובכך למעשה הכריזו: 'אין מה להסתיר במערכת החינוך, וכל מה שקורה שם נוגע לכולנו'" (מוֹרָה). "מלאת הערכה. בבית הספר של הילדים שלי אפילו לא יתנו להורה להתנדב לעזור בשיעור, מרוב פחד שהורים יידעו איך מתנהלים השיעורים" (פסיכולוגית).

תגובות אחרות התייחסו לעצם ההקשבה לבני הנוער: "אני שמח מאוד על הדוח הראשוני. גם אני נמצא בבתי הספר ומגלה שאכן הם זקוקים לאוזן קשבת; למישהו שיקשיב להם, יבין אותם ויעריך אותם" (חונך נערים); "קראתי את הטקסט ב'הד החינוך' והתרשמתי שהתצפית מלאת אמפתיה לילדים, לצוות וגם נטולת פניות. כל פעולת המחבר מציינת כבוד לילדים. הילדים התרגשו שהוא כותב את הדברים שהם אומרים, שהוא מתעניין באמת בעולמם. זוהי חוויה מיוחדת במינה, שיתוף פעולה שכזה בין חוקר לנחקריו. לפי היענות הילדים, זאת הייתה בעבורם חוויה חזקה – מישהו רוצה לדעת מהי האמת שלהם. לא יכול להיות לכך אפקט שלילי – רק חיובי" (מו"ה).

אחד המגיבים ציין, בעקבות השאלה "מה הטעם במחקר אם הכול ידוע?": "יש הבדל בין לדעת לבין לפתח שיח ציבורי בנושא, כדי שהדברים יעלו למעלה ויהיה סיכוי לשינוי". באשר להשלכות של הפרסום ושל הספר העתיד לראות אור: "יחי דובר הנוער! הספר שעתיד לצאת צריך להיות ספח בדוח מבקר המדינה" (תלמידת כיתה י"ב). היו כאלה שאף הסיקו מהפרסום מסקנות אישיות: "היה לי כיף לקרוא! בתקופה האחרונה אני מתלבט האם לעשות תואר שני בחינוך, והכתבה שלך עזרה לי להחליט שכן"; "עשית לי חשק ללכת להיות מורה ומחנכת (שזה היה החלום המקורי שלי): הכתבה מרתקת וחשובה ביותר. אני פסיכולוגית, וזה מקצוע חשוב; אבל אין בעיניי מקצוע חשוב יותר מחינוך והוראה". אופייה של התצפית – וכן ההחלטה המודעת שלנו שלא להכביר בפרשנות או לעסוק בקביעת מדיניות אלא לדווח על "המצב בשדה" ללא מסננים, ללא הטיות וללא סדר יום כלשהו – לא הובנו או לא התקבלו על ידי מגיבים מסוימים: "קראתי בעיון את הכתבה המאלפת שלך, וברובה הגדול והמכריע אני מסכים לכל מילה. הדבר היחיד שטעון שיפור הוא התשובה לשאלה כיצד או מה כדאי לשפר". אחד המגיבים כתב: "הכול ידוע, אז לא ברור לי מה העניינים? מה חדש?"; אחר השיב לו: "אולי לך זה לא חידש כלום, אבל יש אנשים שלא מודעים לזה בכלל".

**"לא – ואולי כן – בבית ספרנו":** ככלל, התגובות נחלקו בין כאלה שסברו שהתופעות המתוארות בכתבה משקפות כהלכה את המציאות בבית הספר, כאלה שחשבו שהתופעות חמורות פחות, וכאלה שסברו שהתופעות חמורות יותר. להלן דוגמאות אחדות:

| אצלנו פחות מהתופעות שתוארו                                                                                                                                            | אצלנו תופעות דומות לאלה שתוארו                                                                                                                                                                                      | אצלנו יותר מהתופעות שתוארו                                                                                                                                                          |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| "העניין של הגזענות מוצג ממש בהגזמה".<br>"הכתבה לא נכונה בהקשר העדתי. הנושא פג מן העולם. רוב הילדים הם כבר מזוגות מעורבים, כך שאין אפשרות לתייג אותם כבני מוצא מסוים". | "החוקר גילה את האמת על חיי בית הספר".<br>"משקף את מה שידוע לכל אחד שהיה במערכת".<br>"בתור תלמיד אני מסכים עם 95 אחוזים ממה שנאמר בכתבה".<br>"אני מורה בבית ספר גדול, מופר ונחשב במרכז הארץ. הממצאים שעולים מן הכתבה | "מיזם מרתק, אבל אין ספק שמדובר בבית ספר נורמטיבי יותר מהממוצע – יש גרועים פי כמה, וחבל שלא נערכה השוואה".<br>"מרוב רצון להיות פוליטיקלי קורקט, הדוח אנמי ואי-אפשר ללמוד ממנו הרבה". |

|                                                                                                                           |                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------|
| מזכירים לי מאוד את המצב<br>אצלנו. עישון, שתייה וגזענות<br>קיימים בכל בית ספר; גם<br>בכאלה המתיימרים לייצג<br>תמונה אחרת." | "המצב גרוע הרבה יותר<br>מאשר משתקף בכתבה". |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------|

#### **כתבת המשך ב"הארץ – דה מרקר"**

**"אין סכינים בבית הספר!":** כתבת המשך בעיתון "הארץ – דה מרקר" (27 בספטמבר 2013) נשאה את הכותרת: "צריך להחליף את בית הספר – אין ברירה, צריך לאתחל את כל המערכת" – ציטוט מדברי עמיתי פרופ' יורם הרפז. בכתבה זאת פניתי להורים מודאגים: "אני פונה אליכם כדי לומר לכם בפשטות ובפירוש: אין חשש בשליחת בניכם ובנותיכם לבית הספר לאחר חופשת החג ביום ראשון. בית הספר הוא סביבה מוגנת ובטוחה יחסית – זאת למרות קיומן של הטרדות והצקות, ולעתים גם תחושות חרדה ואולי שיממון. מקרי אלימות החמורה בבית הספר מעטים מאוד, ומטופלים במלוא החומרה. המצב אינו מזכיר את המציאות של בתי ספר אמריקנים שבהם שולטת בריונות לשמה. אין סכינים בבית הספר! אין צורך בגלאי מתכת בשערי בית הספר כדי לבדוק אם התלמידים לא נכנסים אליו עם סכינים או אקדחים. אין סמים ואלכוהול בבית הספר! אין לטשטש בין 'חיי בית הספר' לבין 'תרבות הנוער'. תופעות שונות קיימות מחוץ לגבולותיו של בית הספר, ומהדהדות בתוכו, אבל הן חיצוניות לו. הדבר אינו צריך להסיר דאגה מלבנו, אבל מחייב הבהרה והבנה".

#### **"דעות" בעקבות הכתבות**

**"למורים אין תשובות":** יוסי קליין כתב טור ב"דעות" (הארץ, 3 באוקטובר 2013), שבו הוא מאזכר את הכתבה המקורית, תחת הכותרת "שיעור חינוך": "בבתי הספר יש היום אלימות, עדתיות וגזענות. זו המסקנה העולה מהתצפית האנתרופולוגית שערך ד"ר עידן ירון באחד מבתי הספר במרכז הארץ. לדעתו של ירון בית הספר לא יכול להתמודד עם התופעות האלו. המורים כעסו. על פי תגובות המורים אפשר היה להתרשם שבית הספר הוא אי של אחווה ודעות בים של שנאה ואלימות; אבל לא צריך להיות אנתרופולוג כדי לזהות בכל מקום בארץ את התופעות שירון גילה. לבית הספר אין כוח, כלים ורצון לבלות אלימות, עדתיות וגזענות, למרות שהוא מכיר בנזק שהן גורמות. בית הספר לא רלוונטי. הוא לא מסוגל להתמודד עם מה שמטריד באמת את התלמידים. למורים אין תשובות לשאלות אקטואליות, וגם אם יש להם, הם פוחדים לתת אותן. מורים רוצים שקט. הם לא רוצים להרגיז אף אחד. לא את משרד החינוך, לא את התלמידים ובטח לא את ההורים, שמעדיפים לא לדעת כלום [...]"

**"עם אחד? בקושי שבט אחד":** אור קשתי כתב בטור "דעות" משלו (הארץ, 13 באוקטובר 2013), תחת הכותר "אתם מפחידים את הילדים שלנו": "הסובלנות לשונים – מבחינה מעמדית, הדתית, תרבותית וכדומה – מתפוגגת בהדרגה, כפי שאפשר ללמוד גם מהתצפית הממושכת שערך הסוציולוג ד"ר עידן ירון באחד התיכונים במרכז הארץ. עם אחד? בקושי שבט אחד".

#### **פניות נוספות בעקבות הכתבות**

**רדיו – וטלויזיה – ללא הפסקה:** בעקבות הכתבות פנו אליי ערוצי טלויזיה ותחנות רדיו רבות לקיום ראיונות. התראיינתי במשך שבועות ספורים בתריסר ערוצי טלויזיה ורשתות רדיו. הפתיח של רוב השידורים התייחס ל"מחקר המרתק". כך לדוגמה ציין גיא זהר בפתח הריאיון ב"רדיו ללא הפסקה": "הכתבה הכי מסקרנת והכי מדוברת, לפחות בסביבות הורים ותלמידים שאני נמצא בהם, בסוף השבוע הייתה בדה-מרקר, ריאיון של דפנה לוצקי וליאור דטל עם סוציולוג היושב בבית ספר במרכז הארץ ומתבונן בילדים".

**"נושא השיחה העיקרי בחדר המרצים":** הפרסומים עוררו גל של פניות טלפוניות ופניות דואר אלקטרוני אליי, רובן מתוך הערכה לדברים או הבעת דברי עידוד ושבח. עמיתה, פרופסורית באוניברסיטה, כתבה לי: "זהו מפעל חשוב ביותר, ומחקר המאיר לעומק נקודות חשובות בחינוך ובתפיסות החברתיות שמתגבשות כאן. אחכה בכליון עיניים לצאת הספר". יועץ ניהולי כתב: קראתי את הכתבה המרתקת והתרשמתי עמוקות. תודה שהבאתי את המציאות לפני השטח". מרצה במכללה לחינוך סיפרה לי שהפרסומים משמשים נושא השיחה העיקרי בחדר המרצים במשך השבועות האחרונים. עובדת בכירה במשרד החינוך אמרה שכל מה שהיא עושה בשבועות האחרונים זה להעביר קטעים מהגיליון המיוחד של "הד החינוך" לעמיתים, ושבכוונתה לשנות את תכניות הלימודים של המשרד בתחומי אחריותה בהתאם.

**הרצאות, כנסים וימי עיון:** בעקבות הפרסום פנו אליי אנשים, ארגונים ומוסדות רבים כדי להרצות, לשוחח או לקיים פעילות משותפת. כך לדוגמה פנה אליי מורה לסוציולוגיה ואזרחות מכפר ערבי בצפון: "קראתי את הכתבה שפרסמת בדה מרקר [...]. הייתה לגבי מעניינת מאוד. סיפרתי עליה לכמה מורים, והחלטנו להזמין אותך אלינו לתת הרצאה לצוות המורים שלנו על הנושאים שאנחנו מתמודדים אתם כל יום". בעקבות הפרסומים, פנו אליי אישית לקחת חלק ב"כנס למחקר איכותני" המתקיים באוניברסיטה, וכן להיות שותף בארגון יום עיון תחת הכותרת "קולם של התלמידים".

#### **תגובות ראשוניות ממנהלים, מחנכים, מורים ותלמידים בבית הספר**

**"הצגה חד-ממדית":** מנהלי בית הספר, מחנכיו ומוריו הביעו תחושות כעס ואכזבה מהכתבה ב"הארץ – דה מרקר", וטענו כי היא חד-ממדית, ואינה משקפת את המציאות כהווייתה. מנהל בית הספר כתב לי מיד לאחר הפרסום כי "יש הרבה תסיסה בקרב המורים". בהתכתבות נוספת הטעים: "לא ברור לי איך 'תמונות מחיי בית הספר' הופכות ל'תמונות מחיי המחששה' [...]. אי-אפשר להעלים עולמות שלמים הקיימים בבית הספר [...]. ברור שמסמך שכזה מעורר דיון ציבורי – כי ההיבטים של אלימות, מיניות וגזענות בולטים בו באופן לא מאוזן".

**מורים צעירים – היעדר שינה והזדהות:** מורה צעיר כתב לי: "קראתי זה עתה את הריאיון שערכו אתך ב'הארץ', ואני לא יכול להירדם. בין השאר אני כועס ועצוב, אבל יותר מכול אלה אני משתוקק להפוך את בית הספר שלנו, או לפחות את חלקת אלוהים הקטנה שלי, לטובה יותר". מורים צעירים אחרים מבית הספר הביעו תמיכה מפורשת בעבודתי. אחד מהם כתב: "קראתי את הכתבה ב'דה מרקר', ורציתי לחזק את עשייתך ואת ידיך. מהיכרות אישית עם עולם התקשורת

אני מבין איך עלולות לצוץ אי-הבנות כאלה ואחרות. בלי ועם קשר לכל אלה, אני מסכים ומזדהה עם כל מה שנכתב, שותף לדאגה ומזהה את המגמות. אני לא יודע כמה נסערת בעקבות הפרסום; אבל חשוב לי להעביר מסר מלא הערכה וביטחון בפועלך".

**תלמידה – "הכול אמת":** תלמידה כתבה בעקבות ציטוט המאמר באחד האתרים: "אני מבית הספר הזה, וחיכיתי שיהיו עוד תגובות [...]". הכול אמת. ואפילו נורא עוד יותר ממה שנדמה, ואם ככה זה בעוד בתי ספר אז המצב ממש מחורבן. ההורים שלי יודעים מעט, כי אני לא אוהבת לספר ושאבא שלי יבוא ורק יצעק. עכשיו כולם יודעים, ונראה מה יעשו. כמו שאתם אומרים זה מפחיד".

### **תגובות מאוחרות**

**חשיבה רטרופקטיבית:** אנחנו יושבים בבית קפה. המלצרית, נערה צעירה, ניגשת לקבל את הזמנתנו ומעירה: "היי, אני מכירה אותך, היית בבית הספר שלנו". היא מוסיפה: "קראתי את הראיונות שלך". "ומה חשבת?", אני שואל. "חשבתי שכל מילה שאמרת היא אמת".

**מכתב ממונה – אחרי חצי שנה:** "עידן בוקר טוב ושלוש רב, אינני יודעת אם אתה זוכר אותי... זה זמן רב שאני רוצה לכתוב לך ורק עכשיו אזרתי כוח. הייתי צריכה לאזור כוח כי בית הספר געש והמה אחרי פרסום הראיונות שלך. המורים רתחו וכעסו, וגם אני קצת כעסתי, אני מודה. אחרי לא הרבה זמן הבנתי כמה מטופש מצדי היה לכעוס. עשית עבודה מדהימה, בשקדנות ובמקצועיות גדולה מאוד. השכלת לתאר מציאות מדויקת ועגומה של בית הספר שלנו כמו גם כנראה של אחרים. משום מה עמיתי לא הבינו שאין בדברך ביקורת או הטחת האשמות, אלא סיקור מדעי של המתרחש במוסד החינוכי שלנו... תלמידי כיתתי הזכירו אותך כמה וכמה פעמים במהלך השנה. הם חושבים עליך טובות, ואפילו קצת מתגעגעים. אז תודה רבה לך. תודה על תיאורים מדויקים ותודה על שלא נפלת לקלישאות או להעמדת פנים... אהבתי את העבודה שעשית, עם כל הדברים הפחות יפים שעלו ממנה, ואולי בזכותם".

**מכתב ממונה לשעבר:** "חינכתי בחטיבת הביניים במשך שלוש השנים האחרונות. בסוף השנה שעברה עזבתי, ביחד אתך. לאחרונה, מתוך מחשבות על העבר ועל העתיד והחלטות מקצועיות שאני עומד בפניהן, נזכרתי בך ושמחתי למצוא נתח נכבד מכתבתך ב'הד החינוך'. נהניתי מאוד מהקריאה. מכיוון שבתקופה זו ההתבוננות שלי אחורה נגועה לפרקים בדמוניזציה ולפרקים בגלוריפיקציה, מצאתי ערך אישי רב בתיעוד האובייקטיבי שלך; זאת לצד הנאה צרופה מהקריאה. בקיצור, רציתי למסור לך את הערכתי לפרויקט הזה שהוא מאוד חשוב ומאוד מעניין".

### **הערכה של מונה ותלמיד מבתי ספר אחרים**

**מונה:** "קראתי את הכתבה על המחקר, ואני מוכרחה להגיד שהמסקנות והאבחנות שלו נראות לי מאוד מחוברות לשטח ומאוד משקפות את המציאות הבית ספרית [...]. אני חושבת שזה מאוד אמיץ להסתכל למציאות בעיניים, למרות שלרוב האנשים זה מהווה איום ושובר להם את התמונה האידיאליסטית שבנו לעצמם כדי להרגיש שמה שהם עוסקים בו כל כך הרבה שעות ביום הוא בעל

ערך. הבנתי שזה גורם לרעש ברשת ומחוצה לה, וזה נראה לי ממש חשוב שנושא החינוך יהיה בשיח, גם אם הוא מערער ומעלה סימני שאלה שונים וצורך בבירור עצמי ברמות השונות. האלטרנטיבה היא להמשיך לטאטא מתחת לשטיח, שזה מה שנעשה בדרך כלל".

**תלמיד:** "האם התופעות המתוארות בכתבה צריכות להדאיג אותנו? אנחנו עדים לקיומן כבר שנים, אבל העדפנו להעלים עין מהן כחברה. האם אפשר לעשות משהו? אני מאמין שכן. החברה הישראלית היא חברה משוסעת מתמיד, ופערי המעמדות בה רק הולכים ומתרחבים. אולי המחקר הזה יגרום לאנשים להפנים מה מתרחש כאן. אנחנו יכולים להמשיך ולספר לעצמנו שאין פער עדתי, אבל זה לא יפתור את הבעיה".